

Vuk'uzenzele

Yi humelerisiwile hi: Vufambisi bya Mfumo bya Vuhlanganisi na Mahungu (GCIS)

English/Xitsonga

Sunguti 2022

Ku tinyiketela ka Matlapu eka vadyondzi swi va na mbuyelo wo tsakisa
Pheji 4

TSHAMAY U HLAYISEKILE
SAWUTISIWA KU PONISA AFRIKA-DZONGA
HI RI SWIN'WE HI NGA HLELA KHORONAPHAYISI

Tlakusa bindzu ra wena hi WhatsApp
Pheji 6

ASIDI yi hatlisisa switirhisi wankulu swa xikolo

VAAKI va le Mbuqe eMthatha eKapa Vuxa sweswi va ni xikolo lexi va nga tinyungubyisaka haxona.

More Matshediso

Xikolo xa purayimari xa Nkululeko Ralo i xikombiso xa kahle xa ndlela leyi mbuyelo lowunene wu nga fikeleriwaka hakona loko vaaki na mfumo va tirha kun'we.

Xikolo, lexi kumekaka eMthatha eKapavuxa, xi sungule ku tirhela egaraji ekaya ra xirho xa muganga Nkululeko Ralo, loyi xi thyiweke vito ra yena.

Eka malembe yo hlaya, xikolo xi cincile tindhawu mikarhi yo hlaya tanihi loko xi ri karhi xi kula.

Hambiswiritano, vadyondzi na vadyondzisi a va vanga ni ku vuyeriwa hi switirhisiwa leswi nga fanela ku fikela swe-

swinyana, loko va nghena eka minyangwa ya xikolo xa vona lexintshwa, xa xiyimo xa le henhla.

Xikolo xi hetisiwile tanihi xiphemu xa Goza ro Hatlisisa Ku nyikiwa ka Switirhisiwankulu swa Swikolo (ASIDI), leri simekiweke hi Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi hi 2011.

Goza ri kongome ku siva swikolo leswi vekaka vuhlayiseki bya vadyondzi na vatirhi ekhombeni, hikwalaho ko pfumaleka ka switirhisiwankulu leswi nga ringanela, mati, nkululo na gezi.

Ku fikela sweswi, ASIDI yi ake swikolo swa 266, yi nyikele swikolo swa 886 nkulululo, 1 030 mati na 372 gezi.

Vadyondzi va le Xikolweni xa

Xikolo lexintshwa xa xiyimo xa le henhla xa Purayimari xa Nkululeko Ralo xi le ku nyikeni ka mbango wa madyondzelo ya xindzhati eka vadyondzi va le Mbuqe eMthatha.

Purayimari xa Nkululeko Ralo sweswi va ni titlilasi leti nga fanela na ku fikelela senthara ya swipfuno, laborotari ya sayense, Senthara ya swikongomelonyingi na swakudya.

Xivono lexi fanaka

Nhloko ya xikolo Koleka Gilman wa hiseka mayelana ni ku antswisa dyondzo eMthatha.

Norho wa yena wo sungula xikolo emugangeni wa yena wu sungurile hi 1988, kutani lembe leri nga landzela, u sungurile ku tivisa muganga xivono xa yena.

"Muganga wa hina a wu ri ni vana votala lava nga ni malembe

yo ringanela ku ya exikolweni lava a ku nga ri ni laha va nga yaka kona ku ya dyondza. Xivono xa mina xi amukeriwile hi xirho xa muganga Nkululeko Ralo, loyi a nga nyikela hi garaji ya yena leswaku yi tirhisiwa tanihi xikolo," ku vula Gilman.

U tatisa hi ku vula leswaku Ralo u lulamisile khonteyina yo huma eka Telkom naswona yi tirhisiwile tanihi tililasi yo engetela.

Ralo u tlhele a lulamisa ni swirho swimbirhi emugangeni wa yena ku nyikela tigaraji ta vona tanihi titlilasi to engetela. Mhaka yo vava hileswaku Ralo

u hundzile emisaveni hi 2004.

Hi 1994, xikolo xi yisiwile eHolweni ya Eli Spilkin, leyi akiweke hi n'wamabindzu wa kwala mugangeni Eli Spilkin.

"Hi lembe rolero, hi amukerile swihambukelo swo rhwaleka ku suka eka Ndzawulo ya Dyondzo ya xifundzankulu.

Kutani ndzi lavile ndhawu na ku endla xikombelo xa laha hi nga akaka kona xikolo xa hina ekuheteleleni. Hi amukerile misava yo ringana ntlhanu wa tihekita hi 1998," ku vula Gilman.

Xikolo xi nyikeriwile hi titlasi tinharhu ta nkarhinyana hi nhlango wo ka wu nga ri wo bindzurisa lowu vitaniwaka Kats and Spaks, kutani muganga wu aka ntlhanu wa titlilasi hi misava.

Hi ku famba ka malembe, Gilman u yile emahlweni ni ku vulavulela xikolo leswaku xi antswisiwa kutani ekuheteleleni, ku amukeriwile ntlhanu wa titlilasi ku suka eka Hofisi ya Phirimiya wa Xifundzankulu

Swi ya emahlweni eka pheji 2

Ku hlaya Vuk'uzenzele dawuniloda GOVAPP eka:

Secha SA Government eka Google playstore kumbe appstore

TIHLANGANISI NA HINA Vuk'uzenzele @VukuzenzeleNews

Webusayiti: www.gcis.gov.za Imeyili: vukuzenzele@gcis.gov.za
www.vukuzenzele.gov.za Riq: (+27) 12 473 0103

Tshedimosetso House:
1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

YA MAHALA A YI XAVISIWI

Swi ya emahlweni kusuka eka pheji 1

xa Kapavuxa.

Hi 2014, swilo swi cincile swi va kahle loko Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi, hi ku tirhisa ASIDI, yi rhumerile thendara yo aka Xikolo xa Purayimari xa Nkululeko Ralo

“Ku aka swi sungurile hi 2018 kutani xikolo xi hela hi 2021, ku khensiwa ASIDI,” ku vula Gilman.

Nhlohlolotelo wo dyondzisa na ku dyondza

Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya le Hansi Reginah Mhaule u vula leswaku ndzawulo yi lava ku tiyisisa leswaku xivumbeko xa switirhisiwankulu swa xikolo xihi ni xihi swi hlohlolotela vadyondzi ku nghena xikolo na ku dyondza, na vadyondzisi ku dyondzisa.

“Ku akiwa ka xikolo lexi indlela ya mfumo ku lunghisa

xindzhuti eka matikoxikaya na le ka vana va malembe yo ya exikolweni lava nga eka xiyimo xa le hansi xa vutomi ku katsa na vadyondzisi va vona,” a engetela.

Xirho xa huvo ya vulawuri bya xikolo, Nomuntu Dlangane, u vula leswaku xikolo lexitshwa xi ta hlohlolotela vadyondzisi na vadyondzi ku fikelela hi laha va nga kotaka hakona.

“Mavonelo ya vadyondzi va hina na ku titsheмба se swa antswa hikwalaho ka switirhi-

siwankulu leswintshwa.

Leswi swi ta tlhela swi hi pfuna ku landzelela ku siya mpfhuka exikarhi ka vanhu etitlilasini ta hina leswaku hi kota ku hunguta ku hangalaka ka Vuvabyi bya Khoronavharyasi,” ku vula Dlangane. Xikolo xi ni 489 wa vadyondzi, 14 wa vadyondzisi, na vafambisi vambirhi va vamabalana. Xi amukela ku suka eka giredi R ku fika eka 7 naswona i xikolo lexi nga hakerisiki tihakelo ta xikolo. **V**

ASIDI hi tinhlayo

- Ku vile ni 39 wa swikolo swa ASIDI leswi heleke exikarhi ka 2020 na 2021.
- R1.395 wa tibilyoni yi tirhisiwile ku aka swikolo hi nkarhi wa lembeximali ra 2020/2021.
- Ntsengo hinkwawo, mali yo ringana R8.195 wa tibilyoni yi tirhisiwile ku aka swikolo swa 266.

Siku ro hetelela ra nkwama wa NSFAS ri le ku tshuneleni

SWICHUDENI LESWI lavaka ku endla swikombelo swa nkwama wa NSFAS swi ni ku fikela 7 Sunguti 2022 ntsena ku endla tano.

N'wawutshila Nhlakanipho Mkhize hi un'wana wa swichudeni swo hlaya leswi nga vuyeriwa hi Xikimi xo Pfuneta Swichudeni hi swa Timali xa Rixaka.

Sphelele Ngubane

Swichudeni na vantsywa ku suka eka mindyangu leyi nga ni vusweti na lava miholo ya vona yi nga ehansi va hlohloteriwa ku endla swikombelo swo hakeleriwa ku suka eka Xikimi xo Pfuneta Swichudeni hi swa Timali xa Rixaka (NSFAS).

Ku ya hi Ndzawulo ya Dyondzo ya le Henhla na Vuleteri, nkwama wa NSFAS wu nyikiwa vantshwa lava se va nga heta ku dyondza eswikolweni kumbe lava va nga ekudyondzeni eka levhelele yihhi kumbe yihhi eka xivandla xa dyondzo ya le hehla.

Va nga endla swikombelo

swo hakeleriwa ku suka eka NSFAS leswaku va ya dyondza eka yunivhesiti ya mani na mani kumbe eka kholichi ya dyondzo na vuleteri bya swa xithekiniki na mitirho ya mavoko (TVET), kambe va fanele ku swi endla ku nga si fika siku ro pfala ra 7 Sunguti, 2022.

Vakombera va fanele ku va:

- Vaakatiko va Afrika-Dzonga kumbe vatshami va nkarhi hinkwawo lava lavaka ku titsarisela kumbe lava se va dyondzaka eka tiyunivhesiti ta mani na mani kumbe tikholichi ta TVET;
- Vaamukeri va mali ya mpfuneto wa Ejensi ya swa Vuhlayiseki bya Vaaki ya

Afrika-Dzonga;

- Va suka eka mindyangu leyi miholo ya yona ya nhlanguanelo yi nga tluriki R350 000 hi lembe.

Vumundzuku lebyinene

Nhlakanipho Mkhize (26) i mutirhi wa swa gezi loyi a nga swi thwasela, ku khensiwa nkwama wa NSFAS, lowu hakeleleke tidyondzo ta yena eKholichi ya Umfolozi ya TVET eKwaZulu-Natal.

Mkhize, wo huma eRichards Bay, u kumile Xitifikhethi xa Rixaka xa Ntirho wa Vumaki bya Switirhisiwankulu swa Gezi hi 2017.

Ku engetela eka ku dyondza a ri karhi a tshama ekhampasi, u tlhele a va na nkateko wo hetisa ndzetelo wa le ka ndhawu yo tirhela na ku pasa xikambelwana xa ntirho.

Ekusunguleni ka tidyondzo ta yena, Mkhize u vile na nkateko wa ku titoloveta leswi a swi dyondzeke, ku tiyisisa leswaku u va na ku titsheмба eka vuswikoti bya nkoka lebyi a ri ku byi antswiseni.

“Tanihi xichudeni xa lembe ro sungula, se a ndzi lulamisa swiphiqu swa gezi emuga-

ngeni wa mina. Kholichi ya Umfolozi ya TVET yi hi dyondzisile swa mianakanyo na ku titoloveta.

“Ku vuyeriwa loku swichudeni swa TVET swi nga na kona a hi ku va na vutivi ntsena, kambe ku tlhela ku va xiphemu lexi bohaka xa ku dyondza eka ndhawu ya ntirho ku tiyisisa leswaku swi ni vuswikoti loko swi nga si amukela mithwaso ya swona,” ku vula yena.

Ku fana ni vantshwa va Afrika-Dzonga votala lava humaka eka mindyangu leyi nga ni vusweti, Mkhize a swi tiva leswaku a lava ku fikelela ntirho wa vuinjhinyara, kambe a ku ri hava na un'we eka ndyangu wa ka vona loyi a ta fikelela tihakelo ta kholichi.

“Loko se ndzi lemukile hi nkwama wa NSFAS, ndzi swi tivile leswaku swi ta ndzi kongomisa laha a ndzi lava ku ya kona – ku va muijhinnyara,” ku vula yena.

Nkwama wa Mkhize wa NSFAS wa malembe manharhu wu n'wi hakelerile tibuku, tidyondzo na swifambo, naswona u amukele mali ya mpfuneto wo tihlayisa. **V**

Maendlelo ya xikombelo

Swichudeni swi nga endla xikombelo eka inthanete hi ku landzelela magoza lama landzelaka:

- **Goza ra 1:** Famba eka www.nsfas.org.za kutani u tshikelela eka thebe ya 'myNSFAS'.
- **Goza ra 2:** Tumbuluxa akhawunti ya myNSFAS.
- **Goza ra 3:** Tshikelela eka thebe ya 'apply' kutani u tata swiyenge eka xikirini.
- **Goza ra 4:** Apuloda matsalwa yo seketela lama lavekaka, laha swi faneleke.
- **Goza ra 5:** Tshikelela 'submit'.

Ku kuma mahungu hi xitalo, endzela eka www.nsfas.org.za kumbe u landzelela eka vuhangalasangungu bya le ka inthanete eka

Facebook: National Student Financial Aid Scheme, **Twitter:** @myNSFAS na **Instagram:** @myNSFAS

government communications

Department: Government Communication and Information System
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Tel: 012 473 0353

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za

Address: Private Bag X745, Pretoria, 0001

Acting Head of Editorial and Production
Tyrone Seale | tyrone@gcis.gov.za

Acting Editor-in-Chief
Zanele Mngadi | zanelemngadi@gcis.gov.za

Managing Editor
Irene Naidoo | irene@gcis.gov.za

Writers
More Matshediso
Silusapho Nyanda

Graphic Designers
Tendai Gonese | Benny Kubjana

Production Assistants
Jauhara Khan | Sebastian Palmer

Language Practitioners
Nomgcibelo Motha | Boitumelo Phalatse
Thandolunye Magudulela | Sizwe Ziqubu

Vuk'uzenzele
is published by Government Communications (GCIS)

All rights reserved. Reproduction of the newspaper in whole or in part without written permission is strictly prohibited.

Printed by: RISING SUN PRINTERS

Distributed by: ON THE DOT

Ku hava xivangelo xo tiyimelela eka GBV

Loko matikhomelo ya rixaka ma nga lavanyisiwa hi ku ya hi ndlela leyi ri khomaka vamanana na vana hayona, kutani hi le ku tsandzekeni ku fikelela swikongomelo hi ndlela ya le henhla.

Tinhlayo ta swa vugevenga leta ha ku humesiwaka hi Vukorhokeri bya Maphorisa ya Afrika-Dzonga (SAPS) ti komba ku tlakuka ka ku pfinya, madzolonga ya le mindyangwini, naswona, kumbe leswi vilerisaka swinene, ka ku dlayiwa ka vana.

Exikarhi ka Mawuwani na Ndzati 2021, 9 556 wa vanhu, lava votala ku nga vavasati, va pfinyiwile. Leswi swi endla 7% ku tlula eka xiviko xa nkarhi lowu nga hundza.

Eka timhangu to ba ta kwalomu ka 73 000 leti vikiweke hi nkarhi lowu, ku tlula 13 000 a ti fambelana ni madzolonga ya le mindyangwini. Mpimo wa ku dlayiwa ka vana wu yile ehenhla hi kwalomu ka xanharhu loko ku fananisiwa ni le ka xiviko xa nkarhi lowu nga hundza.

Hi vurile ekusunguleni leswaku madzolonga lama endliwaka hi vavanuna eka vavasati intungu wa vumbirhi lowu tiko ra hina ri faneleke ku lwisana na wona, naswona tanihi ntungu wa COVID-19 wu nga hluriwa loko hinkwerhu hi tirha kun'we.

Tanihi mfumo, hi ni ntirho na vutihlamuleri byo nyikela swipfuno leswi nga fanela ku lwisana ni vugevenga bya madzolonga ya rimbewu.

Ku sukela loko ku simekiwe Pulaniya Maqhinghaya Rixaka yo Lwa ni Madzolonga ya

swa Rimbewu na ku dlayiwa ka Vaxisati (NSP) hi 2020, ku vile ni ku nghenelela ko hlaya ku hlamula eka GBV. Leswi swi katsa ku cinca ka milawu yo fikelela nhlayo leyikulu, ku seketela lava nga pona hi ku nyikela tikhiti ta vumbhoni eswitichini swa maphorisa na vukorhokeri bya nseketelo wa swa miehleketo, ku tumbuluxiwa ka Nkwama wa GBVF na ku seketela nhlango wa Tisenthara ta Nhlayiso ta Thuthuzela na Khuseleka.

Va SAPS va kombisile leswaku ha humelela eka ku hunguta ku salela endzhaku ka nkoka ka ku kambela DNA, leswi nga ni nkoka eka ku fikelela vululami bya lava nga pona eka vugevenga bya swa masangu. Va SAPS va na tindhawu to pfuna hi swa GBV to ringana 134 eswitichini swa maphorisa etikweni hinkwaro naswona va le ka makungu yo tumbuluxa tin'wana totala.

Madzolonga ya swa rimbewu i xiphiso xa madzolonga ya vaxinuna. Hi xitalo i vavanuna lava nga vapfinyi. Ku tala ku va vavanuna lava nga vaendlamilandzu ya madzolonga ya le mindyangwini.

Hikuva i vavanuna lava hi xitalo va nga vaendlamilandzu, ku fanele ku va vavanuna lava rhangaka emahlweni va vulavula na ku vika madzolonga ya swa rimbewu, ku dyondzisa hi swilemukiso, ku dyondzisa tintangha ta vona na le ka matshalatshala yo sivala.

Ku fanele ku va vavanuna la va nga eka swiyimo leswi nga ni matimba eka sisiteme ya hina ya dyondzo, hambi i

tinhloko ta swikolo, vadyondzisi kumbe valeteri, lava faneleke ku endla swikolo na tindhawu ta dyondzo ya le henhla ti va tindhawu to hlayiseka ta vadyondzi va xisati na swichudeni, naswona va nga tshuki, na kan'we va tirhisa swiyimo swa vona swa matimba hi ndlela yo biha ku kombela ku vuyeriwa hi swa masangu.

Nakambe vavanuna va fanele ku teka xiave xo aka na ku va kona emindyangwini ya vona, ngopfungopfu eka ku kurisa majaha ya vona ku kombisa ku va vaxinuna lava nga ni mahanyelo lameneke lama hloniphaka vamanana na vana.

Vaaki na mihlangano ya vaaki va fanele ku tirha na mfumo ku humelerisa ku nghenelela loko hlamuselaka ku va waxinuna leswaku hi kota ku kurisa vavanuna lava nga na ntwela vusiwana, ku tiyisela ni ku xixima.

Tanihileswi ku herisa madzolonga ya swa rimbewu ku nga ri ki vutihlamuleri bya mfumo ntsena, ndhwalo a wu le ka vamanana na vana wa ku va va herisa madzolonga lama nga eka xiyimo lexo chavisa na ku xanisiwa leswi endliwaka ehenhla ka vona.

Vavanuna va Afrika-Dzonga va fanele ku teka xiave lexikulu eka ku sivala GBV. Va fanele ku twisisa leswi tumbuluxaka madzolonga ya swa rimbewu, ngopfungopfu madzolonga ya swa masangu.

Tinhlayo leta ha ku humesiwaka ta swa vugevenga ti komba leswaku kwalomu ka 4,000 wa vanhu va pfi-

nyiwile emakaya ya vona kumbe ekaya ka muendlanandzu, naswona eka timhangu to pfinya leti vikiweke ta 400 mutwisiwakuvava na muendlanandzu a va ri ni vuxaka. Leswi swi nyika mavonelo ya leswaku vavanuna van'wana a va swi twisisa leswaku migingiriko ya swa masangu handle ka mpfumelelano wo twisisa i vugevenga.

Vavanuna va fanele ku hlonipha vasati na varhandziwa va vona na ku twisisa leswaku ku va eka vuxaka bya ku rhandzana a swi vi xivangelo xo tiyimelela eka madzolonga ya le mindyangwini.

Loko wanuna un'wana ni un'wana a hlengelela vavanuna vumbirhi kutani ha vunharhu va tshe mbisa leswaku va nge pfinyi wansati, va nge thandleki voko ehenhla ka wansati na ku byarha vutihlamuleri bya swiendlo swa vona eka xitshembiso lexi, hi nga sungula ku yimisa madzolonga ya swa rimbewu hi ku hetiseka etikweni ra hina.

A swi enelanga ku nghene-

lela ntsena endzhaku kaloko vaendlamilandzu se va nghe nile eka sisiteme ya vululami ya swa vugevenga. Hi fanele ku sivala madzolonga ya swa rimbewu ma nga si humelela.

Ndzi rhamba vavanuna hinkwavo va Afrika-Dzonga, lavantsongo na lavakulu, lava tshamaka emadorobeni na lava tshamaka ematikoxikaya, va ximanguvalawa na va swa ndhavuko, lava nga teka na lava nga tekangiki, ku va xiave xa matshalatshala yo sivala lama lavekaka swinene emakaya na le miga-ngeni ya hina.

Hi ku ala ku seketela madzolonga eka vavasati na vana, ku ka wena u nga vi xiphemu xa swona na hi ku vika migingiriko yo tano, u endla xikombiso eka vavanuna kulobye, ngopfungopfu vavanuna lavantsongo na majaha.

U ta va u swi veka erivaleni leswaku a ku nga vi ni vuxaka, vunghana kumbe ku tshe mbeka loko u nga ku tirhisaka tanihi xivangelo xo ka u nga yimeli timfanelo ta vamanana na vana. **V**